

فصلنامه امنیت ملی
سال نهم، شماره ۳۳، پاییز ۱۳۹۸
مقاله دوم از صفحه ۲۵ الی ۵۲

مقاله پژوهشی: تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در

مواجهه با رژیم صهیونیستی

سید محمودرضا شمس دولت آبادی^۱ و مهدی عسگری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۴/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۲۰

چکیده

جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از کشورهای غرب آسیا همواره در معرض تهدیدهای امنیتی رژیم صهیونیستی بوده است؛ به گونه‌ای که در حال حاضر، رژیم صهیونیستی یکی از معضلات اصلی سیاست خارجی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی محسوب می‌گردد. با عنایت به اینکه تهدیدهای رژیم صهیونیستی علیه جهان اسلام تهدیدی حقیقی و جدی است. لذا بهره‌گیری از ظرفیت‌های کشورهای حاشیه سرزمین فلسطین اشغالی برای کاهش تهدیدهای این رژیم بیش‌ازپیش احساس می‌شود. هدف از انجام این تحقیق «تبیین تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی» می‌باشد. سؤال مطرح در این پژوهش این است که «ژئوپلیتیک کشور سوریه چه تأثیری می‌تواند بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی داشته باشند»؟

در این تحقیق از روش تئوری زمینه‌ای (گراندد تئوری) استراوس استفاده شده است. نتایج حاصل از تحقیق مؤید آن است که شناسایی دقیق، نظام‌مند و مستمر تحولات ژئوپلیتیکی سوریه و تبدیل این عوامل به علایق ژئوپلیتیکی می‌تواند امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را ارتقاء دهد و تولید بازدارندگی کند و متقابلاً برای رژیم صهیونیستی دغدغه امنیتی ایجاد کند؛ بنابراین پیشنهاد می‌گردد رصد مستمر تحولات ژئوپلیتیکی سوریه در دستور کار مراکز و نهادهای مسئول قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: ژئوپلیتیک، امنیت ملی، ایران، سوریه، رژیم صهیونیستی

۱. استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی

۲. دانش آموخته دوره دکتری امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) -

mohmah7684@gmail.com

مقدمه:

با توجه به لزوم هم‌افزایی پتانسیل امت اسلامی و بهره‌گیری از این توان در جهت مقابله با تهدیدات دشمنان و به‌ویژه رژیم صهیونیستی، می‌بایست ظرفیت‌ها و توانایی‌های جهان اسلام مورد توجه قرار گیرد. با عنایت به اینکه تهدیدهای رژیم صهیونیستی علیه جهان اسلام تهدیدی حقیقی و جدی است. لذا بهره‌گیری از ظرفیت‌های کشورهای حاشیه سرزمین فلسطین اشغالی و به صورت مشخص سوریه برای کاهش تهدیدهای این رژیم بیش‌ازپیش احساس می‌شود. مختصات انسانی، جغرافیایی، طبیعی، فرهنگی، اجتماعی، مناسبات قدرت و سیاست و ... در این کشور که امروزه تحت عنوان عوامل ژئوپلیتیک از آن نام برده می‌شود، می‌بایست مورد توجه و بهره‌برداری قرار گیرد. در خصوص ژئوپلیتیک تعاریف مختلفی ارائه شده است. از دید حافظ‌نیا تعریف علمی ژئوپلیتیک در قالب یک مفهوم ترکیبی قابل تبیین است که در آن سه عنصر اصلی یعنی جغرافیا، قدرت و سیاست دارای خصلتی ذاتی می‌باشند. بنابراین می‌توان گفت: ژئوپلیتیک عبارت است از علم مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آن‌ها با یکدیگر. در این مدل، جغرافیا در سه حوزه فضا، محیط و انسان‌ها مورد توجه قرار گرفته است (حافظ-نیا، ۱۳۹۱: ۴۲).

در منطقه غرب آسیا، سوریه به‌عنوان یکی از کشورهای همسایه رژیم صهیونیستی کشور پیچیده‌ای است و اقوام، طوایف و گرایش‌های دینی گوناگون را در خود جای داده است و با وجود آنکه در زمره واحدهای مستقل سیاسی جهان عرب به شمار می‌آید، تنوع قومی در آن به‌وفور مشاهده می‌گردد؛ اما موقعیت خاص ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک این کشور، آن را در کانون توجه کشورهای غرب آسیا و همچنین غرب قرار داده است و از طرفی مرز مشترک ۷۶ کیلومتری در جنوب غرب با سرزمین‌های اشغالی و رویارویی‌های جبهه مقاومت در سوریه با رژیم اشغالگر قدس، باعث شده است تا همواره تحولات این منطقه با حساسیت پیگیری شود و بحران در سوریه، تأثیر بسزایی بر تحولات منطقه داشته باشد، چراکه به خاطر ظهور بازیگر قدرتمندی به نام جنبش مقاومت در سوریه، برای اولین بار در تاریخ نبرد اعراب و رژیم صهیونیستی، افسانه شکست‌ناپذیری ارتش صهیونیستی فرو ریخت و معادلات منطقه تغییر کرد.

بر اساس نگرش ایدئولوژیکی، تهدیدهای رژیم صهیونیستی بر ضد امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ناشی از تقابل ایدئولوژیکی و فکری است و این تهدیدها مستمر بوده و تنها شکل تهدید است که احتمال دارد با توجه به شرایط مختلف منطقه‌ای و بین‌المللی دگرگون شود. بر این

♦ مقاله پژوهشی: تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی ۲۷♦

اساس می‌توان نتیجه گرفت که رژیم صهیونیستی اصلی‌ترین دشمن انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی است. این دیدگاه نزاع دو کشور را نزاعی ایدئولوژیک قلمداد می‌کند. به هر حال بر اساس نگرش ایدئولوژیک، تهدیدهای رژیم صهیونیستی بر ضد امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، از نزاع دو آرمان‌گرایی متعارض نشأت می‌گیرد که اگر گمان کنیم که پدید آوردن نسل‌ها و تسلسل تحولات، فلسفه آغازین تحولی را که ماندگار و نهادینه شده است، به زوال خواهد برد، اشتباه کرده‌ایم؛ برعکس رژیم صهیونیستی در پی نابودی محتوای درونی انقلاب اسلامی و دوام تاریخی آن می‌باشد این بزرگ‌ترین هدفی است که صهیونیسم از دشمنی با ایران تعقیب می‌کنند.

حضور و استقرار نیروهای جبهه مقاومت و به‌طور مشخص جنبش انقلابی حزب‌الله در مجاورت مرزهای فلسطین اشغالی در سوریه ضمن دادن موقعیت ممتاز به این کشور منجر به افزایش توان بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران گردیده است. حمایت جمهوری اسلامی ایران از سوریه در مسیر مواجهه با رژیم صهیونیستی از یک‌سو، موجب شکست بازدارندگی و کاهش امنیت ملی رژیم صهیونیستی گردیده و از سوی دیگر، ضمن افزایش عمق استراتژیک جمهوری اسلامی ایران، منجر به کاهش احتمال هرگونه تهاجم نظامی علیه ایران شده است. با عنایت به آنچه شرح داده شد در این تحقیق تشخیص، تعیین و برجسته‌سازی عوامل ژئوپلیتیک سوریه و تبدیل این عوامل به علائق ژئوپلیتیک و ایجاد ارتباط وثیق بین علائق ژئوپلیتیک در این کشور و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران دغدغه اصلی محقق می‌باشد.

در خصوص اهمیت نقش ژئوپلیتیک کشور سوریه، باید گفت چگونگی ایفای نقش این کشور در میان دو طرف؛ یعنی از یک طرف جمهوری اسلامی ایران و در طرف دیگر رژیم صهیونیستی و آمریکا و متحدان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای آن‌ها، به عبارتی به دلیل وجود منازعات ژئوپلیتیکی بین این کشور با رژیم صهیونیستی؛ به‌عنوان بازیگر متخاصم در برابر ایران است و به دلیل وجود ارتباط خاص بین جمهوری اسلامی ایران و سوریه، هرگونه تغییر جایگاه این کشور در برابر رژیم صهیونیستی ضمن تحت تأثیر قرار دادن امنیت ملی این رژیم، بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران نیز تأثیرگذار است یعنی سوریه به‌عنوان یک متغیر مداخله‌گر بر امنیت ملی ایران تأثیرگذار است. این تحقیق به دنبال تبیین و تثبیت این ظرفیت ویژه می‌باشد. فلذا در این تحقیق ما با بیان و تجزیه و تحلیل این توانمندی‌ها و پتانسیل‌ها در کشور سوریه، درصدد تولید این ایده هستیم که برنامه‌ریزی برای بهره‌مندی از این توانایی‌ها می‌تواند ظرفیت‌های جدیدی در عرصه‌های امنیت و منافع ملی برای کشورمان تولید نماید.

عدم توجه به موقعیت ممتاز ژئوپلیتیکی کشور سوریه و دوستان جمهوری اسلامی ایران در سوریه می‌تواند خسارت‌های جدی و راهبردی بر امنیت ملی کشورمان داشته و قدرت بازیگری و اعمال اقتدار ایران را در منطقه بسیار حساس و مهم غرب آسیا عقیم و ناکارآمد نماید. غفلت از توجه به این موضوع بسیار مهم و حساس، غفلتی فاحش و غیرقابل گذشت بوده و می‌تواند تبعات جبران‌ناپذیری بر روی منافع و امنیت ملی کشور به دنبال داشته باشد. این تحقیق به دنبال تبیین و به تصویر کشیدن این موقعیت ممتاز بوده و عدم توجه به این تحقیق به معنی نادیده گرفتن این امر است.

سؤال اصلی تحقیق، «ژئوپلیتیک کشور سوریه چه تأثیری می‌تواند بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی داشته باشند؟» است.

مبانی نظری:

نگاهی به عناوین و موضوعات رساله‌ها و مقالات بررسی شده در پیشینه این تحقیق نشان می‌دهد که برخی پیشینه‌های بررسی شده دارای قرابت نسبی با موضوع تحقیق ما بوده و نشان می‌دهد که بخشی از موضوع تحقیق مورد توجه قرار گرفته است ولیکن اهداف، سؤالات و حتی عناوین و موضوعات آن‌ها دارای تفاوت‌های روشنی با موضوع تحقیق ما می‌باشند. بخشی از تحقیقات موضوع ژئوپلیتیک را در کشورهای دیگر مورد کنکاش قرار داده و بخش دیگری از تحقیقات به موضوع سوریه و حزب‌الله تمرکز نموده‌اند و در این راستا به نقش سوریه در استراتژی بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران پرداخته و آن را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. ولیکن دامنه و گستره این تحقیقات بسیار محدود است.

این تحقیق از حیث نوع تحقیق به صورت توصیفی و تحلیلی انجام گرفته و روش تحقیق نیز موردی و زمینه‌ای است. این تحقیق درصدد است تا به‌طور عمقی کنش و واکنش‌های میان تأثیرات ژئوپلیتیکی کشور سوریه را با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار دهد.

ژئوپلیتیک، رویکرد یا دیدگاهی برای سیاست خارجی است که هدف آن تبیین و پیش‌گویی رفتار سیاسی و توانایی‌های نظامی برحسب محیط طبیعی است؛ بنابراین، رویکرد ژئوپلیتیک با تفاوت مراتب، بیانگر تأثیر قطعی و جبری جغرافیا در وقایع سیاسی و تاریخی است (پلینو و آلتون، ۱۳۷۵: ۱۳۱ - ۱۳۲). از آنجا که ژئوپلیتیک در واقع، نتایج جغرافیایی یک سیاست است، در یک تحلیل ژئوپلیتیکی، اهتمام بر آن است که بین مراکز قدرت بین‌المللی و مناطق جغرافیایی رابطه برقرار شود و هدف از آن، تبیین نقش عوامل جغرافیایی در سیاست کشورهاست. «ژئوپلیتیک

◆ مقاله پژوهشی: تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی ۲۹◆
عبارت است از علم مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آن‌ها با یکدیگر» (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۶۳).

الف- عوامل ژئوپلیتیک: هر عامل جغرافیایی که در تعامل با قدرت در سیاست مورد استفاده قرار گیرد (شمس دولت‌آبادی، ۱۳۹۰: ۲۸). در کنش میان جغرافیا، سیاست و قدرت، هر عامل جغرافیایی (طبیعی، انسانی و سیاسی) که در تعامل با قدرت نقش‌آفرینی نماید، عامل ژئوپلیتیکی می‌باشد (نوروزانی، ۱۳۹۳: ۳۳).

ب- علائق ژئوپلیتیک: علائق ژئوپلیتیکی عبارت است از مکمل‌های فضایی و جغرافیایی مفروض در ماورای مرزها که به لحاظ ساختاری از تجانس برخوردار بوده و به لحاظ کارکردی تأمین‌کننده نیازها و کاستی‌های یک کشور محسوب گردد. علائق ژئوپلیتیکی به‌نوعی زیربنای علایق و منافع ملی کشورها را تشکیل می‌دهد و ناظر بر مواردی هست که با تمام یا بخشی از خصیصه‌های طبیعی و انسانی کشور تجانس و همگونی دارند و یا مواردی هستند که تأمین‌کننده احتیاجات کشور در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، تجاری، ارتباطی، فرهنگی، اجتماعی، دینی، علمی، تکنولوژیکی، نظامی، امنیتی، حیثیتی یا زیست‌محیطی می‌باشند و کشور به آن‌ها دل‌بستگی و علاقه دارد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۴: ۱۲۰). به عبارت دیگر علائق ژئوپلیتیکی عبارت است از ویژگی‌های ژئوپلیتیکی مورد علاقه (حافظ‌نیا، ۱۳۷۶: ۹).

امنیت ملی: معنی کردن مفهوم امنیت ملی در جهان امروز کار پیچیده‌ای است (ماندل، ۱۳۶۸: ۴۳). این واژه در قرن بیستم و به‌ویژه بعد از جنگ جهانی دوم متداول شده است. در ساده‌ترین تعاریف، امنیت ملی این‌گونه تعریف می‌شود: توانایی یک ملت برای حفاظت از ارزش‌های حیاتی داخلی در مقابل تهدیدات خارجی و این‌که کشورها چگونه سیاست‌ها و تصمیمات لازم را برای حمایت از ارزش‌های داخلی در مقابل تهدیدات خارجی، اتخاذ می‌کنند. در دیدگاه اسلامی، می‌بایست امنیت ملی را در سایه اقتدار، استقلال، دانایی و توانایی، ارتباطات قوی و سازنده امت اسلامی در کلیه ابعاد و زوایا و ایستادگی در برابر یورش و توطئه و تهدید دشمن و بیگانگان و بیگانه‌پرستان و نفوذ ایادی شیطانی آنان پیگیری کرد. «امروزه هیچ کشوری در تأمین امنیت ملی، تنها به مقابله با تهدیدات نظامی بسنده نمی‌کند، بلکه انواع تهدیدات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، روانی، رسانه‌ای و... را در نظر می‌گیرد» (عمید زنجانی، ۱۳۷۵: ۴۷).

منابع ژئوپلیتیک تنش بین کشورها (نظریه «سرچشمه‌های جغرافیایی منازعه بین کشورها»): در ارتباط با انگیزه‌های تنش، منازعه و جنگ بین کشورها و سازه‌های انسانی، عوامل و ارزش‌های

جغرافیایی نقش اساسی را به عهده دارند. عواملی که به‌عنوان ارزش‌ها و منافع ملی و یا جمعی ملت‌ها و سازه‌های انسانی از قبیل سرزمین، فضا، مرز، منابع معدنی، آب، سرمایه، علم و فناوری و... به آن نگریسته می‌شود. همچنین عوامل زمینه‌ای که موجبات تمایز و تفاوت بین سازه‌های انسانی نظیر گروه‌های قومی، مذهبی و نژادی را به وجود می‌آورند در بروز تنش مؤثرند. علاوه بر این مسئله تغییر، تأسیس، موجودیت و شکل‌بندی ساختار سیاسی- فضا و تغییر وضعیت جغرافیای سیاسی در مقیاس‌های محلی، منطقه‌ای و جهانی عمدتاً از نظر حکومت‌ها به‌عنوان هدف سیاسی منازعه تعیین می‌شوند. همچنین احتمال وجود جنبه‌های فطری، روان‌شناختی و ایدئولوژیک در وقوع منازعه بین کشورها وجود دارد. عوامل اساسی تولیدکننده جنگ به‌طور عینی آن‌هایی هستند که از آن‌ها برداشت ارزش‌ها و منافع حیاتی و جمعی به عمل می‌آید که برای تصرف، کنترل یا رفع تهدید از آن‌ها به اقدام سیاسی و جنگی مبادرت می‌شود. این عوامل و ارزش‌های بنیادین در حوزه‌های جغرافیا، سیاست و ایدئولوژی قرار دارند. معمولاً حکومت‌ها نسبت به برخی عوامل جغرافیایی، طبیعی یا انسانی در بیرون یا درون قلمرو خود دیدگاهی ناسازگار با دیدگاه همسایگان یا قدرت‌های مداخله‌گر منطقه‌ای یا جهانی دارند که در چنین حالتی مشاجره میان آن‌ها بروز می‌کند.

عمده‌ترین عوامل جغرافیایی تأثیرگذار در تولید تنش و منازعه بین کشورها عبارتند از: فضا و خاک، مسیر ارتباطی، خط تقسیم آب و سرچشمه رودخانه‌ها، رودخانه‌هایی که در مسیر خود از چند کشور می‌گذرند، مرز دریایی مشترک، تعیین مرزهای مشترک دریاچه‌ای، یک موقعیت استراتژیک، ذخایر کانی یا سوختی چشمگیر و غنی، گروه اقلیت جدایی‌خواه گروه اقلیت گسترش‌یافته از یک کشور به کشور مستقل دیگر، تفاوت‌ها و تضادهای فرهنگی و هویتی و... (حافظ‌نیا، ۱۳۷۹: ۲۰۰-۱۹۷).

ویژگی‌های ژئوپلیتیکی کشور سوریه: جمهوری عربی سوریه با مساحتی حدود ۱۸۵۱۸۰ کیلومتر مربع، هشتاد و هفتمین کشور جهان از نظر وسعت محسوب می‌شود. این کشور در جنوب غرب آسیا و ساحل شرقی دریای مدیترانه واقع گردیده و از شمال با ترکیه، از شرق با عراق و از جنوب با رژیم صهیونیستی و اردن، از غرب با لبنان و دریای مدیترانه هم‌مرز است. سوریه در منطقه خاورمیانه قرار دارد و از کشورهای مهم این منطقه به‌حساب می‌آید. مرزهای مشترک این کشور با رژیم صهیونیستی ۷۴ کیلومتر و ساحل دریای مدیترانه ۱۸۳ کیلومتر (*The World Fact book*، ۲۰۱۷).

♦ مقاله پژوهشی: تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی ۳۱ ♦

موقعیت جغرافیایی سوریه سبب گردیده است که این کشور موقعیت مهم راهبردی از نظر بازرگانی و سیاسی به دست آورد و محل اتصال سه قاره مهم آسیا، آفریقا و اروپا گردد. این کشور نقطه اتصال مراکز صنعتی و بازرگانی اروپا و مراکز تولید نفت در منطقه خلیج فارس می‌باشد. در صورت بهبود وضعیت عراق این کشور می‌تواند محل عبور لوله‌های نفتی و گازی برای صادرات نفت و گاز ایران و عراق به اروپا از طریق دریای مدیترانه باشد. چنانکه اتصال راه‌آهن این سه کشور می‌تواند اهمیت بازرگانی سوریه را افزایش دهد، زیرا تجارت از این طریق هم سریع‌تر خواهد بود و هم واردکنندگان نفت مجبور به دادن مالیات‌های کانال سوئز نخواهند بود (*The*

World Fact book, ۲۰۱۷).

ویژگی‌ها و جنبه‌های انسانی سوریه: طبق آخرین آمارها، جمعیت این کشور در سال ۲۰۱۷ به بیش از ۱۸ میلیون نفر بالغ گردیده است. قبل از شروع جنگ داخلی جمعیت سوریه نزدیک به ۲۱ میلیون نفر بود. با احتساب نزدیک به ۵ میلیون آواره حاصل از جنگ داخلی می‌توان گفت که جمعیت این کشور در حدود ۲۶ میلیون نفر است. ۵۸/۵ درصد جمعیت کشور سوریه در شهرها و مابقی نیز در روستاها ساکن هستند. بیشتر جمعیت شهری در دشت ساحلی، استان حلب و دره رودخانه فرات ساکن هستند.

سوریه کشوری چندملیتی است که نزدیک به ۹۰ درصد از جمعیت از آن را اعراب تشکیل می‌دهند. در کنار اعراب به‌عنوان اکثریت جامعه، اقلیت‌های قومی - نژادی دیگری مانند ترکمن‌ها، کردها و ارمنی‌ها ۱۰ درصد جامعه را تشکیل می‌دهند (*The World Fact book*, ۲۰۱۷). کردها در شمال شرقی و نزدیک مرز عراق سکونت دارند. ترکمن‌ها نیز در منطقه شمال حلب به‌خصوص مناطق مابین جرابلس و اعزاز، لاذقیه (به‌ویژه منطقه جبل‌الترکمان)، حمص، رقه، حماه، دمشق و درعا زندگی می‌کنند. ترکمن‌ها و کردها به ترتیب دومین و سومین گروه قومی بزرگ سوریه هستند (*Carpenter*, ۲۰۱۳). در کل آمار دقیقی از اقلیت‌های نژادی - قومی سوریه در دست نیست. درحالی‌که کردها تعداد خود را حدود دو میلیون اعلام می‌نمایند منابع دولتی این تعداد را حدود یک میلیون تخمین می‌زنند. حتی بسیاری از کردهای سوریه شناسنامه سوری ندارند. (سعیدی، ۱۳۸۷: ۱۸). البته حسب اطلاعات موجود این مشکل در سال ۱۳۹۰ حل شده است.

از جمله گروه‌های دینی قدیمی که در سوریه ساکن می‌باشند؛ مسیحیان‌اند که بزرگ‌ترین اقلیت دینی غیرمسلمان این کشور را تشکیل می‌دهند و ۱۰ درصد جمعیت را تشکیل می‌دهند. در کنار

مسیحیان، دروزی‌ها نیز ۳ درصد جامعه سوریه را تشکیل می‌دهند. تعداد بسیار کمی نیز یهودی در دمشق و حلب زندگی می‌کنند (۲۰۱۷، *The World Fact book*).

اسلام دین اکثریت جامعه سوری می‌باشد؛ به طوری که ۸۷ درصد مردم پیرو دین اسلام هستند. مسلمانان سوریه خود نیز پیرو مذاهب تسنن و تشیع می‌باشند. اهل تسنن ۷۴ درصد و شیعیان، علویان و اسماعیلیان نیز ۱۳ درصد جمعیت سوریه را تشکیل می‌دهند (*The World Fact book*, ۲۰۱۷). علویان عمدتاً در بلندی‌های مشرف بر ساحل دریای مدیترانه ساکن هستند و فرقه یزیدیه در جبل سنجار، اسماعیلیه در استان حماه به خصوص شهر سلمیه و موحدین (دروز) در استان سویدا در جنوب سوریه مستقر می‌باشند. شیعیان سوریه نیز علاوه بر شهر دمشق در استان‌های دیگر از جمله حلب، حمص و درعا و ادلب زندگی می‌نمایند (سعیدی، ۱۳۸۷: ۳۸).

نظام اقتصادی سوریه: اقتصاد سوریه پس از استقلال تا حدود زیادی متأثر از شرایط سیاسی بوده است. از گذشته‌های باستانی تا دوران عثمانی و از زمان قیمومیت فرانسه تا عصر استقلال، کشاورزی عامل اصلی در اقتصاد سوریه به شمار می‌رود. دولت‌های متوالی در سوریه به کشاورزی اهمیت دادند. با به قدرت رسیدن حزب بعث و حافظ اسد، جایگاه ویژه‌ای در قانون اساسی برای کشاورزان تعریف شد و کشاورزان و کارگران بیش از نیمی از پارلمان را به عهده دارند. یکی از مشکلات دولت سوریه در کشاورزی مسئله آب است. دولت سوریه در این زمینه طرح‌های متعددی را آغاز نموده است و مذاکرات زیادی را با ترکیه در این زمینه انجام داده است. شاید یکی از دلایل راهبردی بودن جولان برای سوریه آب این منطقه می‌باشد (۲۰۱۷، *The World Fact book*). بخش کشاورزی در سال ۲۰۱۷ حدود ۱۷ درصد نیروی کار سوریه را در خود جذب کرده است. بخش عمده زمین‌های کشاورزی، نوار باریکی در بخش غربی سوریه از لبنان تا ترکیه است که دارای آب‌وهوای مدیترانه‌ای است و بسیار حاصلخیز است و محصولاتی از قبیل میوه‌جات، زیتون، تنباکو و پنبه در آنجا به عمل می‌آید. قسمت شرقی این بخش ادامه کوه‌های لبنان به سوی شمال است که به شرق دره رودخانه فرات می‌رسد. مرداب‌های اطراف این رودخانه حاصلخیزترین زمین‌های سوریه را تشکیل می‌دهد (۲۰۱۶، *ITCb*).

محصولات پتروشیمی، آهن، فولاد و سیمان از جمله صنایع سوریه هستند که توسط آلمان، سوئیس و ایران ساخته شده‌اند. بعد از رفع اشغال کویت، عربستان و کشورهای خلیج فارس،

◆ مقاله پژوهشی: تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی ۳۳◆

کمک‌هایی برای ساخت کارخانه‌های جدیدی به سوریه نموده‌اند. به‌رغم تسلط دیرین بخش دولتی بر صنایع سوریه، بخش خصوصی نیز در تولیدات صنعتی فعال می‌باشند (سعیدی، ۱۳۸۷: ۹۸). بخش خدمات در سوریه بزرگ‌ترین بخش اقتصادی است. ۶۷ درصد از نیروی کار سوری در بخش خدمات مشغول به کار می‌باشند. ۶۱/۵ درصد تولید ناخالص داخلی سوریه نیز مربوط به بخش خدمات است. در ادامه به بررسی وضعیت سوریه در مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی پرداخته می‌شود.

آمار دقیقی از شاخص‌های اقتصادی سوریه در سال ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ در دست نیست. در سال ۲۰۱۴، تولید ناخالص داخلی سوریه معادل ۲۴/۶ میلیارد دلار بوده است. رشد تولید ناخالص داخلی این کشور در سال ۲۰۱۳، ۳۶/۰۵- درصد و در سال ۲۰۱۴، ۹/۹- درصد بوده است (World Bank, ۲۰۱۶). همه این‌ها نشان از تأثیرات مخرب جنگ داخلی دارد. به‌طوری‌که در سال ۲۰۰۷، تولید ناخالص داخلی این کشور، ۴۰/۴۰۵ میلیارد دلار بوده است. میزان کل صادرات سوریه در سال ۲۰۱۶، ۱/۷۰۵ میلیارد دلار بوده است. مواد معدنی، محصولات پتروشیمی، میوه و سبزیجات، نساجی از مهم‌ترین کالاهای صادراتی سوریه بوده است. لبنان، اردن، چین، ترکیه، عراق و تونس مهم‌ترین شرکای صادراتی سوریه هستند. میزان کل واردات این کشور در همین سال نیز، ۵/۴۹۶ میلیارد دلار بوده است. مهم‌ترین کالاهای وارداتی سوریه، تجهیزات و ماشین‌آلات حمل‌ونقل، تجهیزات تولید برق، غذا، فلزات، محصولات شیمیایی، پلاستیک و کاغذ بوده است. روسیه، ترکیه و چین به ترتیب ۳ شریک اول وارداتی این کشور هستند (ITCb, ۲۰۱۶).

نظام سیاسی و سیاست خارجی سوریه: ساختار حکومت سوریه از سه قوه مجریه، مقننه و قضائیه تشکیل شده است؛ اما قدرت در میان این قوا به تساوی تقسیم نشده است. نیرومندترین قوه حکومتی، یعنی قوه مجریه را رئیس‌جمهور بشار اسد اداره می‌کند. رئیس‌جمهور برای دوره‌ای هفت‌ساله انتخاب می‌شود. نامزدی برای مقام ریاست جمهوری به پیشنهاد رهبری حزب سوسیالیست عرب در سوریه و به‌وسیله مجلس خلق به عمل خواهد آمد و سپس به آرای عمومی مردم ارجاع خواهد شد. اختیارات رئیس‌جمهوری بسیار گسترده است. اصل تفکیک قوا در قانون اساسی مورد تأکید قرار گرفته است، اما قانون اساسی در این زمینه تناقضات زیادی دارد. اصول ۹۳، ۱۱۱ و ۱۳۱ قانون اساسی نمونه‌هایی از این تناقضات هستند. رئیس‌جمهور بر حسن اجرای قانون اساسی و انجام منظم وظایف قوای سه‌گانه و بقای دولت نظارت می‌نماید (اصل ۹۳ قانون اساسی سوریه). در صورت عدم تشکیل مجلس خلق، وضع قانون به عهده رئیس‌جمهور است

(اصل ۱۱۱ قانون اساسی سوریه). قوه قضائیه مستقل است. رئیس‌جمهور با کمک شورای عالی قضایی این استقلال را تضمین می‌نماید (اصل ۱۳۱ قانون اساسی سوریه).

مجلس خلق پس از رئیس‌جمهوری بیشترین اختیارات را دارد. مجلس خلق به‌موجب قانون اساسی عهده‌دار امر قانون‌گذاری است. علی‌رغم اینکه نظام سیاسی حاکم بر سوریه نوعی جمهوری سلطنتی است، ولی این کشور را نمی‌توان با تعدادی از کشورهای عربی دیگر مانند کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس مقایسه کرد. بسیاری از آزادی‌های اجتماعی در سوریه به رسمیت پذیرفته شده‌اند و این کشور را از این بابت می‌توان تا حدی مستثنی کرد. بر اساس قانون اساسی جدید مدت زمان ریاست جمهوری نیز هفت سال در نظر گرفته شده است و رئیس‌جمهور می‌تواند دو دوره متوالی رئیس‌جمهور باشد. در صورت رسمیت یافتن قانون اساسی جدید، روند تازه‌ای در فضای منطقه خاورمیانه آغاز خواهد شد که خواه‌ناخواه تأثیرات بسزایی را بر کشورهای این منطقه از خود بر جای خواهد نهاد و قبل از همه کشور اردن را در همسایگی خود تحت تأثیر قرار خواهد داد.

احزاب سیاسی سوریه: احزاب سوریه را می‌توان به احزاب موافق و احزاب مخالف دولت فعلی تقسیم نمود:

احزاب موافق: قانون اساسی سوریه نظام حزبی را در چارچوب جبهه ملی ترقی‌خواه به رسمیت شناخته است. نظام فعلی سوریه پس از روی کار آمدن به تعدادی از احزاب اجازه فعالیت داد و آن‌ها را تحت جبهه‌ای به نام جبهه ملی ترقی‌خواه منسجم نمود و این جبهه در واقع ائتلاف حاکم بر سوریه است. این حزب مجموعه‌ای از احزاب و گروه‌های سوسیالیست و ملی سوریه به رهبری حزب بعث می‌باشد که بر مبنای یک منشور با یکدیگر متحد شده‌اند. این جبهه پس از به قدرت رسیدن حافظ اسد در ۱۶ اکتبر ۱۹۷۰ تشکیل و منشور خود را دو سال بعد یعنی هفتم مارس ۱۹۷۲ منتشر کرد. در ماده ۸ قانون اساسی سوریه که در سال ۱۹۷۳ به تصویب رسیده آمده است: حزب سوسیالیست عربی بعث، حزب اصلی در جامعه و کشور سوریه می‌باشد و رهبری جبهه ملی ترقی‌خواه را بر عهده دارد. این جبهه که ائتلاف حاکم بر سوریه نامیده می‌شود شامل احزاب زیر است: حزب بعث، حزب کمونیست، حزب سوسیالیست‌های عرب، حزب وحدت‌گرایان سوسیالیست، حزب اتحاد سوسیالیست عرب، حزب وحدت‌گرایان سوسیال دموکرات و حزب قومی اجتماعی که اخیراً به این ائتلاف پیوسته است (سعیدی، ۱۳۸۷: ۱۳۳).

◆ مقاله پژوهشی: تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی ۳۵◆

احزاب مخالف: بعد از سرکوب شورش اخوان المسلمین توسط حافظ اسد در سال ۱۹۸۲م، کشور سوریه دیگر شاهد فعالیت احزاب مخالف نبود و تمامی فعالیت‌های سیاسی توسط احزاب جبهه ملی ترقی خواه انجام می‌شد. با به قدرت رسیدن بشار اسد در سال ۲۰۰۰م، احزاب مخالف دولت در داخل و خارج کشور شروع به رشد نمود و حتی بعضی از احزاب با ۱۰ عضو اعلام موجودیت نمودند و بعضی از احزاب بعد از اعلام موجودیت دچار انشعاب گردیدند. اعلامیه دمشق، تجمع دموکراتیک، حزب کمونیست، حزب سوسیالیست دموکراتیک عربی بعث، حزب کمونیست کار، احزاب کرد و اخوان المسلمین مهم‌ترین احزاب مخالف دولت هستند (همان: ۵۶-۱۴۶).

اخوان المسلمین مهم‌ترین حزب مخالف دولت است که از پایگاه اجتماعی بالایی نیز برخوردار است. شعبه اخوان المسلمین سوریه مهم‌ترین و شاید قوی‌ترین شعبه سازمان جهانی اخوان المسلمین بود. ریشه‌های اخوان المسلمین سوریه را می‌توان در جمعیت‌های اسلامی یا جوامع خیریه اجتماعی گوناگونی جستجو کرد که طی اواخر قرن نوزدهم به وجود آمدند. بیشترین نقش را در جنگ داخلی سوریه این حزب و شاخه‌های آن داشتند. پس از شروع جنگ داخلی در سوریه، جبهه‌ها و گروه‌های مختلفی شکل گرفتند که با توجه به اینکه از نظر ماهیت حزب سیاسی محسوب نمی‌شوند در اینجا مورد بررسی قرار نمی‌گیرد. به عنوان مثال، ارتش مجاهدین و الانصار، جبهه النصره و داعش که در رده گروه‌های تروریستی تعریف می‌شوند.

جنگ داخلی سوریه: در سال ۲۰۱۱ بیداری اسلامی یا جنبش اجتماعی - انقلابی در بستری از نارضایتی‌های سیاسی، هویتی، قومی، زبانی و مذهبی ریشه‌دار روی داد. سوریه، یکی از کشورهای بود که به دنبال وقوع انقلاب در تونس، به سمت بحران و جنگ داخلی رفت؛ اعتراض‌های مردمی در سوریه با اهداف اصلاحی در عرصه‌های سیاسی و اقتصادی آغاز شد و در ابتدا، شکل و شمایل جنبش اجتماعی داشت اما با نقش‌آفرینی منفی کنشگران قومی و مذهبی و کنشگران حکومتی سوریه و نیز نقش‌آفرینی منفی قدرت‌های خارجی و منطقه‌ای، این جنبش به سرعت، منحرف شد و به سمت جنگ داخلی ویرانگر سوق یافت (سردارنیا و کیانی، ۱۳۹۵: ۱۱۲). مناطق مسکونی و زیرساخت‌های این کشور آسیب‌های جدی دیده‌اند و اقتصاد آن به سبب تحریم‌های بین‌المللی آسیب‌های فراوان دیده و سطح معیشتی مردم به سبب کاهش ارزش لیره نیز پایین آمده است. بانک جهانی میزان خسارت وارد شده در جنگ داخلی بر سوریه را ۲۲۶ میلیارد دلار برآورد کرده است (World Bank, ۲۰۱۷).

منازعه داخلی سوریه الگوی جدیدی از پویش‌های امنیتی در منطقه به وجود آورده که در چارچوب کشمکش بازیگران برای افزایش نفوذ منطقه‌ای قابل تبیین است. کشمکش این بازیگران را می‌توان در قالب دو ائتلاف منطقه‌ای با اهداف متضاد تبیین کرد. از جمله این ائتلاف‌ها، ائتلاف محور جمهوری اسلامی ایران، سوریه، حزب‌الله لبنان و دولت عراق با هژمونی شیعیان در ساختار سیاسی است که هدف مشترک این محور حفظ وضعیت قبل از منازعات و در نتیجه موازنه قدرت منطقه‌ای است. بازیگران این محور و به‌خصوص ایران و حزب‌الله به این نتیجه رسیده‌اند که در صورت سقوط اسد و تضعیف شیعیان در ساختار سیاسی، موازنه قدرت منطقه‌ای به نفع رقیبان منطقه‌ای به چالش کشیده خواهد شد.

در نقطه مقابل عربستان سعودی، ایالات متحده و سایر دولت‌های عربی به این نتیجه رسیده‌اند که با سقوط اسد می‌تواند الگوی جدیدی از نظم منطقه‌ای را به وجود بیاورند که در آن محور قدرت جمهوری اسلامی ایران با گسست مواجه شود و در نتیجه قدرت و توان راهبردی ایران در منطقه کاهش پیدا کند. هدف مشترک این ائتلاف که کاهش نفوذ و قدرت منطقه‌ای ایران است ریشه در ترس این دولت‌ها از افزایش قدرت ایران در منطقه بیش از یک دهه گذشته دارد (نیاکوئی و ستوده، ۱۳۹۵: ۱۴۶).

سیاست خارجی سوریه: سیاست خارجی سوریه از ابتدای استقلال این کشور از فرانسه تاکنون تحت تأثیر همسایگی با رژیم صهیونیستی بوده است. از آنجا که ماهیت رژیم صهیونیستی ماهیتی تجاوزکارانه است همیشه تهدیدی راهبردی برای سوریه به شمار می‌آید. با توجه به برتری قدرت سیاسی، اقتصادی و نظامی رژیم صهیونیستی نسبت به سوریه، این کشور تلاش نموده است برای توازن با رژیم صهیونیستی، از سیاست واقع‌گرایانه استفاده نماید. لذا در صحنه بین‌الملل به دنبال متحدانی می‌باشد که بتواند در برابر این رژیم از سوریه حمایت نمایند. طی سال‌های متمادی، سوریه بر رابطه با شوروی سابق و بعداً روسیه و چین سرمایه‌گذاری نمود. رابطه خوب این کشور با ایران نیز با توجه به این پارامتر روشن می‌شود.

اگر سیاست‌های دولت فعلی سوریه نبود، بی‌تردید مقاومت در برابر رژیم صهیونیستی با مشکلاتی مواجه می‌شد. زیرا حمایت‌های سوریه از مقاومت اسلامی در لبنان و فلسطین نقش جدی در پیروزی‌های این دو جریان و شکست رژیم صهیونیستی داشته است. اتخاذ چنین سیاست واقع‌گرایانه‌ای در سیاست خارجی موجب شد تا این کشور به‌عنوان یکی از

◆ مقاله پژوهشی: تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی ۳۷◆

طرف‌های عمده منازعه در خاورمیانه به شمار آید و به «بزرگ‌ترین کشور کوچک جهان» معروف گردد. با توجه به همین اهمیت است که کیسینجر وزیر خارجه اسبق آمریکا اعلام می‌کند، هیچ صلحی در خاورمیانه بدون حضور سوریه محقق نخواهد شد. این کشور توانست با حمایت از جمهوری اسلامی ایران در مقابل عراق مانع عربی-فارسی شدن جنگ تحمیلی گردد. چنانکه با حمایت از کویت در برابر تجاوز صدام توانست حمایت‌های اقتصادی فراوانی به دست آورد. این کشور توانست سال‌ها نیروهای خود را در لبنان حفظ نماید و حرف اول را در لبنان بزند. از دیگر اصول سیاست خارجی این کشور که ملهم از ایدئولوژی حزب بعث است حمایت از وحدت اعراب می‌باشد. این کشور همچنان یکی از اعضای فعال اتحادیه عرب و سازمان کنفرانس اسلامی می‌باشد.

هیدروپلیتیک سوریه: مناطق اعظم سوریه دچار کمبود آب فیزیکی است. مناطق دیگر نیز در حال رسیدن به کمبود آب فیزیکی هستند. با توجه به اینکه سوریه منابع قابل توجه انرژی ندارد و از این نظر فقیر می‌باشد، کشاورزی بخش اصلی اقتصاد این کشور می‌باشد. محصول عمده صادراتی این کشور در حال حاضر محصولات کشاورزی است و زمین‌های کشاورزی منبع درآمد اصلی کشور می‌باشد و آب نقش حیاتی در سرنوشت آن ایفاء می‌نماید. رودهای اصلی سوریه غالباً از کشورهای همسایه (ترکیه و لبنان) سرچشمه می‌گیرند و جریان مداوم رودخانه فرات نقش عظیمی در حیات اقتصادی این کشور دارد.

اولین توافق در مورد آب بین ترکیه و دیگر کشورهای حوزه دجله و فرات به سال ۱۹۲۱ برمی‌گردد که با سوریه در مورد تأمین آب شهر حلب بوده است. همچنین در سال ۱۹۸۷ و هم‌زمان با شروع عملیات آبیگری سد آتاتورک، ترکیه و سوریه یک موافقت‌نامه موقتی امضاء کردند که در آن ترکیه متعهد شده بود که اجازه جریان حداقل ۵۰۰ متر مکعب آب در ثانیه از رود فرات (حدود نیمی از آب فرات) را به سوریه بدهد. همچنین طبق توافق‌نامه‌ای که در سال ۱۹۸۹ عراق و سوریه در مورد فرات امضاء کردند، مقرر شد که سوریه ۴۲ درصد و عراق ۵۸ درصد از آب خروجی از ترکیه را به خود اختصاص دهند. از سال ۱۹۷۴ که ترکیه و سوریه به پر کردن سدهای خود پرداخته‌اند، میزان آب جاری به عراق به میزان یک‌چهارم مقدار معمولی خود رسیده است. ساخت سد الثوره در سوریه که جریان آب فرات را به میزان ۲۴ درصد کاهش می‌داد موجب بروز بحران در روابط سوریه و عراق در سال ۱۹۷۷ شد و عراق نیروهای نظامی خود را به مرز

سوریه فرستاد و تهدید کرد که سد را منفجر خواهد کرد ولی بحران از طریق میانجی‌گری روسیه و عربستان حل و فصل شد (مختاری‌هشی، ۱۳۸۷: ۶۲).

یکی دیگر از منابع مهم آب سوریه بلندی‌های جولان است که با اشغال آن توسط رژیم صهیونیستی، سوریه از این منبع مهم محروم شده است. جولان فلاتی است به مساحت ۱۸۰۰ کیلومتر مربع که بین لبنان، فلسطین، اردن و سوریه واقع شده است و در واقع محل اتصال کشورهای کنونی ناحیه شام می‌باشد. دره نهر یرموک در مرز سوریه و اردن در جنوب جولان قرار دارد. نهر اردن و دریاچه طبریا در غرب جولان این منطقه را از فلسطین جدا می‌کند. قله جبل الشیخ که در طول سال همواره پوشیده از برف است منبع اصلی تأمین آب دریاچه طبریا و رود اردن به شمار می‌رود. رودخانه بانیا با آب شیرین خود که یکی از سرچشمه‌های رودخانه اردن است از این بلندی‌ها سرچشمه می‌گیرد. منطقه جولان دارای منابع آبی حدود ۲۰ میلیون متر مکعب می‌باشد و شهرک‌های یهودی‌نشین این مناطق با نیاز سالیانه به ۲۶ میلیون متر مکعب آب مقداری از نیازهای خود را از دریاچه طبریا و بقیه را از چشمه‌ها و چاه‌ها و آب‌های زهکشی شده سطحی تأمین می‌کنند به طوری که آب‌های دریاچه رام که بزرگ‌ترین حوضچه آبی جولان است به‌سوی آبادی‌های رژیم صهیونیستی هدایت می‌شود. با اشغال این مناطق سوریه از ۳۸ میلیارد متر مکعب بارش سالیانه این مناطق محروم شده است. آب عنصر اساسی جهت امنیت و بقای رژیم صهیونیستی است و بر اساس اصل خودیاری این کشور برای حفظ امنیت منابع آبی خود می‌خواهد بر منابع آبی دیگر کشورهای منطقه مسلط باشد و آن‌ها را تحت کنترل خود درآورد (سعیدی، ۱۳۸۷: ۳-۱۸۱).

اختلافات ارضی و مرزی: در بررسی اختلافات دو کشور سوریه و رژیم صهیونیستی، آنچه مسلم است اینکه از ابتدای شکل‌گیری این رژیم و اتخاذ سیاست توسعه ارضی باعث ایجاد تنش این رژیم با همه کشورهای همسایه از جمله سوریه گردید. در این راستا رژیم صهیونیستی در سال ۱۹۷۶ حدود ۱۲۵۰ کیلومتر مربع از بلندی‌های جولان سوریه را به دلیل موقعیت سوق‌الجیشی و استراتژیک آن، به تصرف خود درآورد. این رژیم با اشغال بلندی‌های جولان که دارای بارندگی‌های فراوان است، توانست کنترل سرچشمه‌های رود اردن حاصبانی، نیاس در سوریه و چشمه‌دان را به تصرف خود درآورد که در راستای توسعه‌طلبی ارضی - آبی این رژیم محسوب می‌شود. از عمده دلایل اشغال این منطقه توسط رژیم صهیونیستی، نداشتن عمق استراتژیک، عدم دسترسی به منابع آبی مطمئن برای ادامه حیات و سیاست توسعه‌طلبی این رژیم را می‌توان نام برد.

♦ مقاله پژوهشی: تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی ۳۹

از دیگر دلایل اشغال این منطقه مربوط به مسائل جغرافیایی این رژیم می‌شود به گونه‌ای که از جنوب به دلیل صحرایی بودن سرزمینش آسیب‌پذیری‌های فراوانی دارد. این مسئله در غرب سرزمین اشغالی نیز به دلایل تراکم بالای جمعیتی و وجود سواحل تکرار شده است؛ اما شمال سرزمین اشغالی به دلیل کوهستانی بودن، آسیب‌پذیری این رژیم را به شدت کاهش داده است. بلندی‌های جولان از جمله استراتژیک‌ترین نقطه شمال به شمار می‌رود. بازدارندگی نخستین ویژگی جولان است. دسترسی به راه‌های جنوبی جولان، حائل بودن بین سوریه و سرزمین اشغالی و تسلط بر منابع آبی این منطقه از دیگر ویژگی‌های اشغال جولان به شمار می‌رود. از دیگر دلایل و زمینه‌های اختلافات دو کشور می‌توان به قرار گرفتن سوریه در محور مقاومت و حمایت این کشور از گروه‌های فلسطینی مبارز از جمله جهاد اسلامی و جنبش حماس علیه اشغال‌گری رژیم صهیونیستی و همچنین حزب‌الله لبنان یاد کرد که با حمایت سوریه و کشورهای متحد آن از جمله ایران توانستند با قدرت گرفتن در سرزمین‌های تحت نفوذ خود، ضمن پیروزی در انتخابات در مبارزات مسلحانه نیز به موفقیت‌هایی دست یابند و در برخی جنگ‌ها همچون جنگ ۳۳ روزه لبنان موجبات شکست این رژیم را فراهم سازند. در این راستا پیوندهای استراتژیک سوریه و جمهوری اسلامی ایران در حمایت از گروه‌های فوق نیز از دیگر عوامل و زمینه‌های اختلاف بین دو کشور می‌باشد. چراکه از دیدگاه سیاست‌گذاران جمهوری اسلامی ایران، رژیم صهیونیستی به دلیل اشغالگری و قتل‌عام فلسطینیان نه تنها وجاهت قانونی ندارد بلکه معتقد است که باید سرزمین فلسطین به صاحبان اصلی آن‌ها بازگردد. این سیاست جمهوری اسلامی ایران با توجه به استقبال گروه‌های اسلامی و مخالف رژیم صهیونیستی، موجب ایجاد تنگناهای زیادی در عرصه سیاست خارجی و اقتصادی این رژیم گردیده، به گونه‌ای که مقامات این رژیم در گفتگوهای خود با مقامات سوریه، بارها خواستار فاصله گرفتن و یا قطع روابط این کشور با جمهوری اسلامی ایران شده‌اند که با ممانعت سوریه از این خواسته مشکلات و اختلافات این دو کشور همچنان باقی مانده است (همان).

روش تحقیق:

در روش کمی برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از آزمون‌های توصیفی و در روش کیفی از روش تئوری زمینه‌ای استفاده شده است. گراند تئوری (نظریه زمینه‌ای) یک روش پژوهش عمومی برای تولید تئوری است. جامعه آماری در این تحقیق مدیران و صاحب‌نظران در امور راهبردی و امنیت ملی و دارای مشاغل راهبردی (برخی مدیران و کارشناسان ارشد و متصدیان فعلی و برخی از

۴۰ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال نهم، شماره سی و سوم، پاییز ۱۳۹۸

مدیران و کارشناسان سابق در معاونت اطلاعات خارجی و نهضت‌های وزارت اطلاعات، نیروی قدس سپاه، دبیرخانه شورای عالی امنیت ملی، وزارت امور خارجه) نظریه‌پردازان، صاحب‌نظران و اساتید ژئوپلیتیک در حوزه غرب آسیا و به‌ویژه سوریه در حوزه جامعه آماری این تحقیق را تشکیل می‌دهند. ویژگی‌های حداقلی جامعه آماری شامل محورهای ذیل است:

ترجیحاً دارای حداقل تحصیلات کارشناسی ارشد

دارای حداقل بیست سال سابقه فعالیت در امور راهبردی، امنیت ملی و سیاست خارجی

دارای جایگاه مدیریتی یا کارشناس ارشد و یا صاحب‌نظر در مراکز اشاره شده

دارای حداقل پنج سال سابقه فعالیت در امور کشورهای حوزه غرب آسیا

چون جامعه مورد نظر محدود بوده و جامعه نمونه برابر با کل جامعه آماری است. لذا نمونه‌گیری نداشته و جامعه آماری تمام شمار است. جامعه آماری ما مدیران راهبردی و صاحب‌نظران در حوزه مباحث ژئوپلیتیک و غرب آسیا و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران می‌باشند. تعداد این افراد در مراکز فوق‌الذکر و خارج از آن ۴۳ نفر می‌باشند.

در این پژوهش، ابزاری که با آن به سنجش و اندازه‌گیری صفات و ویژگی‌های مورد نظر

پرداخته‌ایم، پرسشنامه است که توسط خبرگان پاسخ داده شده است.

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۳۸	۸۶
زن	۳	۷
بی‌پاسخ	۳	۷
مجموع	۴۴	۱۰۰

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سن

سن	فراوانی	درصد
کمتر از ۳۰ سال	۰	۰
۳۱-۴۰ سال	۵	۱۱
۴۱-۵۰ سال	۱۷	۳۹
بالاتر از ۵۰ سال	۱۳	۲۹
بی‌پاسخ	۹	۲۱
مجموع	۴۴	۱۰۰

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد
کارشناسی	۳	۶/۸۱
کارشناسی ارشد	۲۱	۴۷/۷
دکتری	۱۷	۳۸/۶
بی‌پاسخ	۳	۶/۸۱
مجموع	۴۴	۱۰۰

برای سنجش روایی و پایایی پرسشنامه از آزمون کرونیباخ استفاده شده است. هر چه آلفای کرونیباخ به ۱ نزدیکتر باشد، نشانگر همسانی درونی بالایی است. در پژوهش حاضر، قبل از مرحله اصلی جمع‌آوری داده‌ها ۱۰ پرسشنامه به‌طور نمونه بین افراد جامعه توزیع و از طریق محاسبه مقدار آلفای کرونیباخ، میزان پایایی ابزار تحقیق به دست آمد. اعتبار پرسشنامه با استفاده از بسته نرم‌افزاری SPSS محاسبه گردید. بر اساس جدول ۴ مشخص می‌شود که مقدار آلفا برای تمام سازه‌ها دارای مقداری بالاتر از ۰/۷ است که نشان‌دهنده اعتبار پرسشنامه و برداشت فکری مناسب و یکسان پاسخگویان از محتوای متغیرهای مربوط به هر سازه است.

جدول شماره ۴: محاسبه مقدار آلفای کرونیباخ

پرسشنامه	ضریب آلفای کرونیباخ	متغیر	ضریب آلفای کرونیباخ
کل	۰/۹۳۳	(۱) علایق ژئوپلیتیک	۰/۸۴۱
		(۶) عوامل ژئوپلیتیک	۰/۸۳۳

تجزیه و تحلیل داده‌ها:

نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل آزمون که شامل متغیر، آماره t ، درجه آزادی و سطح معنی‌داری می‌باشد، نشان می‌دهد که: مقدار سطح معنی‌داری برای تمامی شاخص‌ها، کمتر از ۰/۰۵ است. می‌توان چنین برداشت کرد که میانگین تمامی شاخص‌ها، اختلاف معنی‌داری با عدد ۳ دارد. دو ستون آخر حد پایین و بالای فاصله اطمینان ۹۵ درصدی را برای میانگین این متغیر نشان می‌دهد. با توجه به اینکه حدود بالا و پایین این متغیر مثبت است، میانگین این متغیر از ۳ بیشتر است. در نتیجه با توجه به حدود بالا و پایین سطر آخر این خروجی و پایین بودن مقدار سطح

معناداری از ۰/۰۵٪، می‌توان نتیجه گرفت که علائق ژئوپلیتیک و تمامی شاخص‌های آن بر امنیت جمهوری اسلامی در سطح اطمینان ۹۵٪ تأثیر معناداری دارند؛ بنابراین دلیلی برای تأیید فرضیه H_0 وجود نداشته، لذا فرضیه H_0 رد و فرضیه H_1 تأیید می‌گردد. تحلیل داده‌های برای سؤال پژوهش نیز نشان می‌دهد که در مجموع علائق ژئوپلیتیکی برای جمهوری اسلامی ایران در کشور سوریه (به عنوان همسایه رژیم صهیونیستی) وجود دارند که بر امنیت ملی جمهوری اسلامی مؤثر می‌باشند.

وجود اقلیت‌های قومی - مذهبی، احزاب اسلام‌گرا و مخالف رژیم صهیونیستی، حضور مستشاری (دفاعی - امنیتی) در این کشور، موقعیت ژئوپلیتیکی سواحل این کشور، اشتراکات مذهبی و اعتقادی با شیعیان این کشور، وابستگی رژیم صهیونیستی به منابع انرژی دریای مدیترانه، بهره‌گیری از ظرفیت مکتب اهل بیت (ع) در این کشور، گسترش روابط تجاری، صدور خدمات فنی - مهندسی، ارائه آموزش‌های نهضتی (شامل آموزش‌های فرهنگی، فناوری ارتباطات، ارتباطات پنهان، نظامی، اطلاعاتی و ...)، اختلافات ارضی و مرزی کشور با رژیم صهیونیستی، احیاء بیش‌ازپیش علاقه تاریخی فلسطینی‌ها به سرزمین مادری (حق العوده)، گسترش دیپلماسی تسلیحاتی با این کشور و مواردی از این قبیل دارای ظرفیت‌های ویژه برای افزایش ضریب امنیت ملی کشورمان می‌باشند. به عبارت دیگر توجه به هریک از این علائق ژئوپلیتیکی موجود در کشور سوریه و بهره‌گیری توأم با طراحی‌های دقیق، نظام‌مند و راهبردی از آن‌ها می‌تواند در ارتقاء امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مؤثر باشد.

جدول شماره ۵: تبیین سطح تأثیر با بهره‌گیری از روش داده بنیاد

ردیف	نوع تأثیر	مفهوم	مقوله	مضمون
		آزاد	محوری	انتخابی
۱	مقوم	موقعیت راهبردی کشور سوریه	تولید پتانسیل کنشگری و مقاومت در برابر رژیم صهیونیستی	کاهش قدرت بازیگری رژیم صهیونیستی و ارتقاء ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
۲	مقوم	ویژگی‌های کمی و کیفی جمعیتی	افزایش ضریب توان ملی در کشورهای همسایه	افزایش پتانسیل مقابله با رژیم صهیونیستی و کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی
۳	مقوم	وضعیت تحرک، کارآمدی و موفقیت سیاست خارجی	افزایش توان مقابله با سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم	کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی و متقابلاً ارتقاء ضریب

ردیف	نوع تأثیر	مفهوم آزاد	مقوله	مضمون
			محوری	انتخابی
			صهیونیستی	امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
۴	مقوم	وضعیت و ظرفیت‌های اقتصادی	ایجاد زنجیره اقتصادی هم‌افزا و افزایش ضریب توان ملی	توانایی مقابله اقتصادی با رژیم صهیونیستی و کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی
۵	مقوم	منابع طبیعی، انرژی و معادن	تولید ثروت ملی و افزایش ضریب توان ملی	توانایی مقابله اقتصادی با رژیم صهیونیستی و کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی
۶	مقوم	وضعیت منابع آب	افزایش توان هیدروپلیتیکی این کشور در برابر رژیم صهیونیستی	کاهش قدرت بازیگری رژیم صهیونیستی و ارتقاء ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
۷	مقوم	برخورداری از تأسیسات و صنایع نظامی داخلی و فناوری‌های پیشرفته دفاعی	پرهیز از وابستگی به خارج از مرزها و افزایش توانایی نظامی	کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی و متقابلاً ارتقاء ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
۸	مقوم	شبکه‌های ارتباطی حمل و نقل و خطوط انتقال کالا و انرژی	ایجاد زنجیره‌ای از خطوط تبادل انرژی و کالا	افزایش تاب‌آوری اقتصادی این کشور و متقابلاً کاهش کنشگری رژیم صهیونیستی
۹	مقوم	اختلافات ارضی و مرزی بین رژیم صهیونیستی و کشور سوریه	استمرار چالش با رژیم صهیونیستی و تلاش برای بازپس‌گیری مناطق اشغالی	کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی و متقابلاً ارتقاء ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
۱۰	مقوم	عضویت در سازمان‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای	بهره‌گیری از این پتانسیل برای مقابله با سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم صهیونیستی	کاهش پتانسیل کنشگری رژیم صهیونیستی
۱۱	مقوم	موقعیت ژئوپلیتیکی سواحل سوریه و ذخایر گازی و نفتی آن	افزایش توان ایستادگی و تاب‌آوری ملی در مردم و دولت سوریه	کاهش پتانسیل کنشگری رژیم صهیونیستی
۱۲	مقوم	فقدان عمق استراتژیک رژیم صهیونیستی	افزایش پتانسیل تهدیدزایی کشور سوریه برای رژیم صهیونیستی	کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی و متقابلاً ارتقاء ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
۱۳	مقوم	موقعیت جغرافیایی نامناسب	کاهش توان مانور و تهدیدزایی	کاهش پتانسیل کنشگری رژیم

ردیف	نوع تأثیر	مفهوم	مقوله	مضمون
		آزاد	محوری	انتخابی
		رژیم صهیونیستی و محاصره در بین دول عربی	رژیم صهیونیستی در برابر همسایگان	صهیونیستی
۱۴	مقوم	احزاب عمده ضد صهیونیستی سوریه شامل جبهه ملی ترقی خواه حزب بعث عربی و اخوان المسلمین	تولید سرمایه اجتماعی در سوریه برای مقابله با سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم صهیونیستی	افزایش توان ملی برای ایستادگی در برابر سیاست‌های منطقه‌ای رژیم صهیونیستی
۱۵	مقوم	وجود اقلیت‌های قومی- مذهبی متجانس با ایران در سوریه	تولید پتانسیل و سرمایه اجتماعی، سیاسی، امنیتی و ... برای افزایش توان کنشگری جمهوری اسلامی ایران در این کشور	کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی و متقابلاً ارتقاء ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
۱۶	مقوم	احزاب اسلام‌گرا و مخالف رژیم صهیونیستی در سوریه	تولید سرمایه اجتماعی در این کشور برای مقابله با سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم صهیونیستی	افزایش قدرت کنشگری کشورهای همسایه در برابر رژیم صهیونیستی
۱۷	مقوم	حضور مستشاری (دفاعی- امنیتی) در این کشور و آموزش نیروهای جبهه مقاومت در این کشور	افزایش قدرت بازدارندگی این کشور در حوزه‌های دفاعی- امنیتی و افزایش توان مقابله با سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم صهیونیستی	کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی و متقابلاً ارتقاء ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
۱۸	مقوم	نقش و نفوذ کشور روسیه به عنوان یکی از بازیگران اصلی فرامنطقه‌ای در این کشور	سیاست‌های ضدغربی و ضدآمریکایی دولت فعلی روسیه و مخالفت با برخی از سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم صهیونیستی	افزایش قدرت کنشگری این کشور در برابر رژیم صهیونیستی
۱۹	مقوم	ماهیت ضد صهیونیستی دولت سوریه	تولید سرمایه اجتماعی و ملی در سوریه برای مقابله با سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم صهیونیستی	افزایش قدرت کنشگری این کشور در برابر رژیم صهیونیستی و کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی
۲۰	مقوم	وابستگی رژیم صهیونیستی به	افزایش توان هیدروپلیتیکی	کاهش قدرت بازیگری رژیم

ردیف	نوع تأثیر	مفهوم	مقوله	مضمون
		آزاد	محوری	انتخابی
		منابع آبی سوریه	سوریه در برابر رژیم صهیونیستی	صهیونیستی و ارتقاء ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
۲۱	مقوم	احیاء بیش از پیش علاقه تاریخی فلسطینی‌ها ساکن در سوریه به سرزمین مادری (حق العوده) و احیاء مراسم برای کشته‌شدگان این چهار کشور در جنگ با رژیم صهیونیستی (احیاء الدم)	تولید چالش‌های اجتماعی، سیاسی، امنیتی و ... برای رژیم صهیونیستی و مطالبه‌گری مستمر فلسطینی‌ها برای بازگشت	کاهش ضریب امنیت ملی رژیم صهیونیستی و تضعیف بیش از پیش آن
۲۲	مقوم	بهره‌گیری از ظرفیت مکتب اهل بیت (ع) در این کشور (به دلیل جایگاه خاص این خانواده مقدس و مکرم در این کشور)	تولید سرمایه اجتماعی و سیاسی در این کشور برای مقابله با سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم صهیونیستی	افزایش قدرت کنشگری جریان‌های شیعی در این کشور در برابر رژیم صهیونیستی
۲۳	مقوم	گسترش روابط تجاری، صدور خدمات فنی-مهندسی (با عنایت به نیاز شدید آنان)، افزایش واردات و صادرات با این کشور	تولید زنجیره اقتصادی در این کشور و بی‌نیازی نسبت به کشورهای دیگر	افزایش قدرت کنشگری این کشور در برابر رژیم صهیونیستی
۲۴	مقوم	گسترش دیپلماسی تسلیحاتی با این کشور به‌ویژه در حوزه پدافند هوایی و موشکی (به عنوان نقطه ضعف عمده رژیم صهیونیستی)	تولید زنجیره نظامی و تسلیحاتی در این کشور و بی‌نیازی نسبت به کشورهای دیگر	افزایش قدرت کنشگری این کشور در برابر رژیم صهیونیستی
۲۵	مقوم	راه‌اندازی و آموزش پدافند غیرعامل در کشور سوریه	ارتقاء توان مقابله با حوادث و چالش‌های مختلف که توسط رژیم صهیونیستی و دول متخاصم به‌منظور تضعیف این کشور صورت می‌گیرد.	افزایش قدرت کنشگری سوریه در برابر رژیم صهیونیستی
۲۶	مقوم	ارائه آموزش‌های نهضتی	ارتقاء توان و قدرت اطلاعاتی،	افزایش قدرت کنشگری گروه‌ها و

ردیف	نوع تأثیر	مفهوم	مقوله	مضمون
		آزاد	محوری	انتخابی
		(شامل آموزش‌های فرهنگی، فناوری ارتباطات، ارتباطات پنهان، نظامی، اطلاعاتی و ...) به جریان‌ها و گروه‌های نهضتی موجود در این کشور	امنیتی، نظامی و ... گروه‌های نهضتی برای مقابله با اقدامات آفندی رژیم صهیونیستی و به دست گرفتن ابتکار عمل در برابر این رژیم	جریان‌های نهضتی در برابر رژیم صهیونیستی و مواجهه دائمی این رژیم با این چالش‌ها

جدول ۵ بیان‌کننده سطح تأثیر در قالب مفهوم، مقوله و مضمون می‌باشد. گراند تئوری (نظریه زمینه‌ای) یک روش پژوهش عمومی برای تولید تئوری است. منظور از نظریه زمینه‌ای، نظریه برگرفته از داده‌هایی است که در طی فرایند پژوهش به صورت نظام‌مند گردآوری و تحلیل شده‌اند. در این راهبرد، گردآوری و تحلیل داده‌ها و نظریه‌ای که در نهایت از داده‌ها استنتاج می‌شود، در ارتباط نزدیک با یکدیگر قرار دارند. پژوهشگر به جای این‌که مطالعه خود را با نظریه از پیش تصور شده‌ای آغاز کند، کار را با یک حوزه مطالعاتی خاص شروع کرده، اجازه می‌دهد که نظریه از دل داده‌ها پدیدار شود. نظریه برگرفته از داده‌ها نسبت به نظریه‌ای که حاصل جمع آمدن یک سلسله مفاهیم بر اساس تجربه یا تأملات صرف است، با احتمال بیشتری می‌تواند نمایانگر واقعیت باشد و از آنجا که نظریه‌های زمینه‌ای از داده‌ها استنتاج می‌شوند، می‌توانند با ایجاد بصیرت و ادراک عمیق‌تر، رهنمود مطمئنی برای عمل باشند. در این پژوهش مفاهیم مختلفی که در چارچوب پرسشنامه در اختیار متخصصین امر قرار گرفته است در قالب مفهوم (آزاد)، مقوله (محوری) و مضمون (انتخابی) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. کلیه مفاهیم ارائه شده دارای نقش مقوم در سیاست تأثیر از طریق ژئوپلیتیک هم‌جواری و همچنین دارای تأثیر مثبت در افزایش سطح توان، قدرت بازیگری و بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران به عنوان کانون محوری جبهه مقاومت می‌باشند.

نتیجه‌گیری:

با عنایت به اینکه تهدیدهای رژیم صهیونیستی علیه جهان اسلام تهدیدی حقیقی و جدی می‌باشد، لذا بهره‌گیری از ظرفیت‌های کشورهای حاشیه سرزمین فلسطین اشغالی و به‌طور مشخص سوریه برای کاهش تهدیدهای این رژیم بیش‌ازپیش احساس می‌شود. مختصات انسانی، جغرافیایی، طبیعی، فرهنگی، اجتماعی، مناسبات قدرت و سیاست و ... در این کشور می‌بایست مورد توجه و

◆ مقاله پژوهشی: تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی ۴۷◆

بهره‌برداری قرار گیرد. تشخیص، تعیین، برجسته‌سازی عوامل ژئوپلیتیک کشور سوریه و تبدیل این عوامل به علائق ژئوپلیتیک و ایجاد ارتباط وثیق بین علائق ژئوپلیتیک این کشور و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران دغدغه اصلی تحقیق حاضر بود.

در این میان موقعیت مرزهای جنوبی سوریه برای این کشور موقعیت استراتژیکی مهمی را فراهم آورده است. افزایش توانمندی‌های موشکی و پدافندی سوریه و در اختیار گرفتن موشک‌های دوربرد از سوی این کشور با قدرت و دقت اصابت بالا این خطر را برای رژیم صهیونیستی افزایش داده و آن را جدی‌تر از قبل مطرح کرده است. مرکز پژوهش‌های امنیت داخلی رژیم صهیونیستی در جدیدترین گزارش امنیتی خود (سال ۲۰۱۶) درباره ماهیت و میزان خطرات احتمالی علیه این رژیم در سال جدید میلادی را منتشر کرد که در آن تأکید شده بود، توانمندی‌های سوریه یکی از بزرگ‌ترین خطرات علیه موجودیت و بقای رژیم صهیونیستی شمرده می‌شود.

سوریه و حزب‌الله لبنان قابلیت‌های نظامی بالایی دارند که بازتاب این امر را در جنگ‌های میدانی سوریه شاهد هستیم. از طرف دیگر حزب‌الله و حماس نیز در سال‌های اخیر رشد چشمگیری را در زمینه توانمندی نظامی شاهد بوده است و پیروزی این حزب در جنگ ۳۳ روزه نیز شهادی بر این مدعاست. به همین دلیل سوریه و حزب‌الله لبنان می‌توانند نقش کنترل رژیم صهیونیستی را بر عهده داشته باشند.

احزاب متعددی در کشور سوریه مشغول به فعالیت هستند. برخی از آن‌ها به دست خود دولت جهت حفظ قدرت ایجاد شده‌اند، برخی دیگر محصول زمان و تاریخ هستند. در این تحقیق مهم‌ترین احزاب فعال در سوریه و گرایش فکری آن‌ها را ذکر گردیده است. این احزاب دارای گرایش‌های محافظه‌کار؛ اسلام‌گرای ضد صهیونیسم؛ سوسیالیسم ضد صهیونیستی؛ قوم‌گرایی؛ دموکراسی خواهی؛ ملی‌گرایی عربی؛ لیبرالیسم و... هستند. در یک دسته‌بندی کلی می‌توان احزاب اشاره شده را در ۴ دسته اصلی لیبرالیست، سوسیالیست، اسلام‌گرا و ملی‌گرا دسته‌بندی کرد. اغلب احزاب سوسیالیستی و اسلام‌گرا، گرایش سیاسی ضد صهیونیستی دارند.

بر اساس یافته‌های تحقیق می‌توان اذعان کرد که موقعیت جغرافیایی، ماهیت دولت، احزاب اسلام‌گرا و مخالف رژیم صهیونیستی، ویژگی‌های جمعیتی، وضعیت سیستم اقتصادی، توان نظامی، منابع آب و اختلافات ارضی و مرزی از مهم‌ترین عوامل ژئوپلیتیکی کشور سوریه هستند که بر امنیت جمهوری اسلامی ایران مؤثر می‌باشند.

یافته‌های تحقیق همچنین نشان می‌دهد که موقعیت جغرافیایی، حضور نظامی جمهوری اسلامی ایران در سوریه و آموزش نیروی نظامی این کشور، پتانسیل‌های هیدروپلیتیکی، اختلافات ارضی و مرزی با رژیم صهیونیستی، وابستگی این رژیم به منابع آبی سوریه، گسترش روابط اقتصادی با سوریه، ویژگی‌های جمعیتی و حضور شیعیان در این کشور، حضور احزاب اسلام‌گرا و مخالف رژیم صهیونیستی در این کشور از مهم‌ترین علایق ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در کشور سوریه است.

در پاسخ به سؤال پژوهش (ژئوپلیتیک کشور سوریه چه تأثیری می‌تواند بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی داشته باشند؟) باید اذعان داشت با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان گفت که شناسایی دقیق، نظام‌مند و مستمر تحولات ژئوپلیتیکی کشور سوریه و تبدیل این عوامل به علایق ژئوپلیتیکی می‌تواند امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را ارتقاء دهد و تولید بازدارندگی کند و متقابلاً برای رژیم صهیونیستی دغدغه امنیتی ایجاد کند. لذا رصد دقیق، نظام‌مند و مستمر تحولات ژئوپلیتیکی سوریه بایستی در دستور کار مراکز و نهادهای مسئول قرار گیرد و با پیگیری مداوم این تحولات می‌توان نسبت به تأمین منافع و امنیت ملی و کاهش تهدیدات احتمالی ناشی از این تحولات اقدام نمود.

پیشنهادات: با توجه به یافته‌های پژوهش در زمینه ژئوپلیتیک کشور سوریه و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران پیشنهاد می‌شود:

سرمایه‌گذاری در ساختارهای نظامی - امنیتی سوریه و تجهیز بیش از پیش آن‌ها ضروری است؛ زیرا می‌تواند قدرت این کشور و احزاب را در برابر رژیم صهیونیستی به‌عنوان عامل تهدیدکننده امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ارتقاء دهد. یکی از عناصر قدرت در جهان امروز، توان کشورها از بعد نظامی - امنیتی است. افزایش توان نظامی و اطلاعاتی هر کشوری به افزایش جایگاه و نفوذ آن کشور در مقایسه با کشورهای پیرامونی مربوط می‌شود. توان نسبتاً بالای نظامی و اطلاعاتی کشور سوریه و به روز شدن این استعداد در بحران جاری این کشور، به‌طور غیرمستقیم این توانایی را برای جمهوری اسلامی ایران فراهم ساخته است که با اتکا به هم پیمانی با سوریه در خارج از مرزهای خود، توان نظامی - اطلاعاتی خویش را به‌عنوان جلوه‌ای از قدرت جمهوری اسلامی ایران به نمایش گذارد و در مقابل کشورهای رقیب و متخاصم، حرفی برای گفتن داشته باشد. از بعد بازدارندگی، دست گذاشتن بر نقاط ضعف دشمن، به‌ویژه مبادرت به فعالیت‌های اطلاعاتی در کنار مرزها یا حتی

◆ مقاله پژوهشی: تأثیر ژئوپلیتیک سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با رژیم صهیونیستی ۴۹◆

درون خاک دشمن و آسیب‌پذیر سازی آن از این نقاط به مراتب بیشتر از استفاده از سلاح‌های هسته‌ای از نظر نظامی و عملیاتی تأثیرگذار خواهد بود.

سرمایه‌گذاری در ساختارهای اقتصادی سوریه ضروری است؛ زیرا می‌تواند قدرت این کشور را در برابر رژیم صهیونیستی به‌عنوان عامل تهدیدکننده امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ارتقاء دهد. با توجه به اینکه سرمایه‌گذاری در بخش اقتصادی حساسیت بین‌المللی کمتری ایجاد می‌کند، این امر می‌تواند در اولویت قرار گیرد. اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک پیمان اقتصادی با سوریه از آن جهت است که از یک طرف یک دالان اقتصادی است که باعث پویایی اقتصاد و تجارت این کشور شده و از سوی دیگر، به لحاظ فرهنگی و اجتماعی نیز بستر انتقال فکر و فرهنگ اسلامی و انسانی از سوی جمهوری اسلامی ایران به این کشور خواهد شد. به‌علاوه این دالان اقتصادی، به لحاظ ژئوپلیتیک منطقه خلیج فارس را در کوتاه‌ترین شکل ممکن به دریای مدیترانه وصل می‌کند و این بدان معنی است که تحولات سیاسی و امنیتی دو سوی دالان، در کوتاه‌ترین زمان ممکن به طرف مقابل منتقل می‌گردد؛ و بدین ترتیب، این دالان کاربرد سه‌گانه اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی و ژئوپلیتیک دارد. البته چنان‌که اشاره شد، کاربرد اصلی و اساسی آن در حوزه فرهنگی و اجتماعی است و در این زمینه نقش محوری را جمهوری اسلامی ایران بازی می‌کند.

منابع:

- پلینو، جک. سی؛ روی آلتون، (۱۳۷۵)، *فرهنگ روابط بین‌الملل*، ترجمه حسن پستا، تهران: فرهنگ معاصر.
- حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۴)، *خلیج فارس و نقش استراتژیک تنگه هرمز*، چاپ چهارم، تهران: انتشارات سمت.
- حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۷۶)، *ناامنی طبیعی و بازدارندگی توسعه: مورد ایران*، همایش پژوهش‌ها و قابلیت‌های علم جغرافیا در عرصه سازندگی، دانشگاه تهران.
- حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۵)، *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*، مشهد: انتشارات پایلی (وابسته به پژوهشکده امیرکبیر جهان).
- حافظ‌نیا، محمدرضا، (پاییز ۱۳۹۱)، *مفهوم جدید هارتلند*، مجله ژئوپلیتیک، شماره ۲۷ (علمی - پژوهشی).
- حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۷۹)، *مبانی مطالعات سیاسی - اجتماعی (جلد اول)*. قم: نشر سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج کشور.
- سردارنیا، خلیل‌الله و کیانی، فائزه، (۱۳۹۵)، *تحلیل بحران سوریه از منظر شکاف‌های اجتماعی*، دوفصلنامه علمی - پژوهشی جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، دوره ۴، شماره ۱.
- سعیدی، ابراهیم، (۱۳۸۷)، *سوریه*، تهران: وزارت امور خارجه، مؤسسه چاپ و انتشارات.
- شمس دولت‌آبادی، سید محمودرضا، (۱۳۸۸)، *علائق ژئوپلیتیک و استراتژی ملی: مورد ایران نسبت به آسیای مرکزی*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- عمید زنجانی، عباسعلی، (۱۳۷۵)، *مبانی اندیشه اسلام*، تهران: سازمان انتشارات پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- ماندل، رابرت، (۱۳۶۸)، *چهره متغیر امنیت ملی*، مترجم: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مختاری‌هشی، حسین؛ قادری‌حاجت، مصطفی، (۱۳۸۷)، *هیدروپلیتیک خاورمیانه در افق ۲۰۲۵ م. مطالعه موردی: حوزه‌های دجله و فرات، رود نیل و رود اردن*، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۴، شماره اول.
- نوروزانی کوهستانی، شهرام، (۱۳۹۳)، *نقش عوامل ژئوپلیتیک افغانستان در تدوین راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- نیاکویی، سیدامیر؛ ستوده، علی‌اصغر، (۱۳۹۵)، *الگوی تقابل بازیگران منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای در منازعات داخلی سوریه و عراق (۲۰۱۵-۲۰۱۱)*، فصلنامه راهبرد، شماره ۸۰.

- Carpenter, Ted Galen. (۲۰۱۳). *tangled web: The Syrian civil war and its implications. Mediterranean Quarterly*.
- ITCb. (۲۰۱۶). *Syria Trade Statistics. Available Online at: https://trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=۱|۷۶۰|||TOTAL||۲|۱|۳|۲|۱|۲|۱|۱*
- *The World Fact bookb.* (۲۰۱۷). *Syria. Central Intelligence Agency (CIA). Available online at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>*
- *The World fact Bookg.* (۲۰۱۷). *West Bank. Central Intelligence Agency (CIA). Available online at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/we.html>*
- *World Bank.* (۲۰۱۶). *World Bank Report on Syria. Available Online at: <http://www.worldbank.org/en/country/syria/overview>*
- *World Bank.* (۲۰۱۷). *the Toll of War: The Economic and Social Consequences of the Conflict in Syria. Available Online at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/۱۰۹۸۶/۲۷۰۴۱/The%۲۰Toll%۲۰of%۲۰War.pdf>*